

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalının düzenlemiş olduğu
XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı
&
Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu

Sempozyum Onursal Başkanı
Prof. Dr. Cemil ÇELİK

Sempozyum Başkanı
Prof. Dr. Saffet SANCAKLI

Editörler
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Doç. Dr. A.Faruk SİNANOĞLU
Doç. Dr. Abdullah ÇOLAK
Doç. Dr. Mehmet KUBAT

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KAPLAN
Yrd. Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Öğr. Gör. Mustafa BULUT
Arş.Grv. İrem CEYHAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. M. Saim YEPREM
Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ
Prof. Dr. Ş. Ali DÜZGÜN
Prof. Dr. İlhami GÜLER
Prof. Dr. Cafer KARADAŞ
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

Prof. Dr. Hüseyin AYDIN
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Doç. Dr. Mehmet KUBAT
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KAPLAN

Cd den Metne Aktarma ve Son Okuma
Arş. Grv. İrem CEYHAN

Dizgi -Mizanpaj
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT

Kapak-Tasarım
Lütfü Karaağaç

Kasım 2012

ISBN:978-975-8573-11-0

Baskı: İnönü Üniversitesi Matbaası

İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalının düzenlemiş olduğu bu sempozyumun bildirilerinin, müzakerelerinin ve sempozyum esnasında yapılan genel müzakereler kapsamında ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu tebliğ ve müzakerecilerindir. Sempozyum kitapçığında yayınlanan görüşler İnönü Üniversitesi'ni ve İ.Ü. İlahiyat Fakültesi'ni temsil etmez. Tebliğ ve müzakereler, kaynak gösterilmek şartıyla sadece iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

2012- MALATYA

Çağdaş Hurufilik ya da Şifrecilik

Dr. Özden KANTER EKİNCİ*

Hurufilik; Fazlallah tarafından XIV. Yüzyıl İran'ında kurulmuş, izleri XVII. Yüzyıla kadar Anadolu ve Balkanlarda takip edilen mistik ve felsefi bir akımdır.¹ Bu akımın kurucusu olan Fazlallah Astarabadî, Alevilikte yedi ulu ozandan birisi olarak kabul edilmektedir. Alevilikte yedi ulu ozandan birisi olarak kabul edilen Virânî'de² de Hurufiliğin etkisi mevcuttur. Ancak çağdaş Alevilikte, Aleviliğin yazılı kaynaklara bağlı olarak gelişmemiş olması ve sözlü olarak gelişmesi, sadece yazılı kaynakları okuma yetkinliğine sahip bazı dedeler dışında Hurufiliğin belirgin bir etkisinden söz edilmez. Günümüzde gelişen şifrecilik akımı ise; Kur'an lafızlarının anlamları dışında bazı gerçekliklere işaret ettiği yargısı üzerine kurulmuştur. Fransızcadan dilimize geçmiş olan şifre; gizli haberleşmeye yarayan işaretlerin tümüdür ve İngilizcede *code* sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır.³ Bu sözcüğün Kur'an ile ilişkili olarak kullanılması, asıl olarak Micheal Drosnin'in "The Bible Code" adlı eserinden alınmış ve "Kur'an'ın Şifresi" olarak isimlendirilmiştir. Hurufilikte ve şifrecilikte, harfler insanların genelinden gizlenmiş bazı anlamlara işaret etmektedir. Bu gizli anlamlar ise, her iki akımın amaçları doğrultusunda ortaya konulmaktadır. Şifre; simge ve işaretten farklıdır. Simge ve işaret; bir anlama delalet etmek için oluşturulan şekillerdir. Paul Tillich, simge ve işaret arasında ayırım yapmak zorunluluğu belirtmekte ve bu ayırımı da "işaretlerin işaret ettikleri şeyin gerçekliliğine iştirak etmemeleri, simgelerin ise iştirak etmeleridir. Dolayısıyla işaretler tedbir ve anlaşma gibi sebeplerle değiştirilebilirler, semboller ise deği-

* Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

¹ Usluer, Fatih, *Hurufilik İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, Kabcacı Yaymevi, İstanbul 2009.

² Yedi Alevi ozanından birisi olan Virânî'nin hayatı hakkında kaynaklarda yeterli veriler bulmak mümkün değildir. Ancak onun bazı eserleri günümüze kadar gelmiştir. Hurufilik açısından önemli eseri ise *İlm-i Câvidân*'dır. Bkz. Virânî Baba, *İlm-i Câvidân*, Haz. Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008.

³ Şifre sözcüğü asıl olarak Fransızca bir sözcüktür. Bkz. Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2/1385.

tirilemezler” şeklinde ifade etmektedir.⁴ Bu iki sözcük arasındaki bir diğer ayırım da, insanda oluşturduğu davranış dikkate alınarak işaretlerin insanı eyleme ve sembollerin ise düşünceye ve betimlemeye götürdükleri şeklindedir.⁵ Şifre ise, o şekli belirli kişi ya da kişiler zihninde bir anlama delalet etmek üzere belirlenmesi olgusu vardır.

a. Kur'an'ı ve Tabiatı Okuma Biçimleri

Günümüzde mucize arayışları iki alanda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi Allah'ın sözü olarak Kur'an ve diğeri de onun fiili sonucu varlık bulan tabiattır. Söz ve tabiat, insanın anlamlandırdığı ve açıkladığı iki nesnedir. Bu alanlarda insanın bilgi kaynakları ile açıklamada güçsüz kaldığı olgu ve olaylar mucize olarak isimlendirilmektedir. Tarihin her döneminde, ilahi kelamın lafzının işaret ettiği anlamının ötesinde bir işlev için kullanılması davranışa rastlamak mümkündür. Kur'an'ın harflerinin telaffuz edilmesi ile sevap kazanılması, şifa amacıyla hastalara okunması, sihir ve büyü gibi uygulamalarda aracı olarak kullanılması, lafzın zahirinde olmayan anlamlara erişmek için batini yorumlama, lafızları tarihsel bağlarından koparmak suretiyle bilimsel gerçeklikler ortaya koyma bunlar arasında sıralanabilir. Allah'ın yaratması ile ilgili okuma biçimleri ise tabiatı kendi mahiyeti yani Tanrı'nın kendisine verdiği açıklanabilir ve kavranabilir yapısı dışında, doğrudan Tanrı'nın eylemi olarak akıl ve bilim ile açıklamayan şekilde algılama biçimidir.

Kur'an'ın harf, sözcük ve tümcelerinin salt okunması şeklindeki okuma biçimi, tarihsel olduğu kadar güncel bir sorundur. Kur'an'ın belirli kısımlarını belirli zamanlarda okuma biçimi yaygın olduğu gibi, Kur'an'ın Ramazan ayında indirilmiş olmasından hareketle bu aya özgü okuma biçimi/*hatm* yaygındır. Bu okuma biçimi, Kur'an'ı sadece sözcüklerden ibaret ilahi bir metin olarak görme anlayışını da doğurmakta; sözcüklerin anlamları ötelenmekte ve dikkate alınmamaktadır. Bu okuma biçiminde amaç, sevap kazanmadır. Halbuki Kur'an'ın amacını belirleyen anlatımlar, onu düşünce ve eylemlerin yol gösteri-

⁴ Tillich, Paul, *İmanın Dinamikleri*, trc. Fahrullah Terkan- Salih Özer, Ankara, 2000, 45.

⁵ Bkz. Yar, Erkan, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2011, 249.

cisi olarak tanımlamaktadır.⁶ Kur'an'ın bu yol göstericiliği de, ancak anlamda ortaya çıkmaktadır.

Kur'an'ın şifa amacıyla hastalara okunması, dinsel otoritelerin iyileştirme rolleriyle de yakından ilişkilidir. Dinsel otoriteler, toplumları eylemleri yönünden yönlendirmekle birlikte, yargılama ve iyileştirme gibi görevleri de yürütmektedirler. Bu iyileştirmeler de bazı iyileştirme nesnelere ile birlikte, ilahi metinlerin hastaya okunması suretiyle de olmaktadır. Kur'an'ın bu şekilde bir amacı mevcut değildir ve o ancak fiillerdeki kötülüklerin iyileştirilmesi anlamında bir şifadır.⁷ Sihir ve büyü gibi olgularda, sihirbazın amacına uygun ayetlerin okunması olgusu, okunan sözcüklerin anlamlarıyla ilişkili değildir. Bu okumalarda, sihir ve büyü teknikleri yönünden ayetler ve diğer aracı nesnelere aynı konumdadır.

Bu okuma biçimleriyle birlikte batini okuma biçimi, daha köklü ve etkili bir okuma biçimidir. Tarihsel süreçteki batini ve ezoterik hareketler, kendi yöntemlerini geliştirmiş ve çoğu kere de siyasal etkiler ortaya çıkarmışlardır. Bununla bağıntılı olarak da siyasal otoriteler Batınlığı yöntem ve düşünce olarak olumsuzlayan eserler telif ettirme zorunda kalmışlardır ki Gazâlî'nin Bâtınilere yazdığı reddiye önemli tarihsel bir belgedir.⁸ O bu reddiyesinde, Bâtınilerin isimleri, inançları, nasları yorumları ile birlikte harfler ve sayılardan yaptıkları istidlallerden söz etmektedir.⁹

Kur'an hakkında güncel bir olgu olarak bilimsel tefsir yöntemi, asıl olarak Kur'an'ı kendi amaç ve hedeflerinden uzaklaştırmakta ve onu kendi tarihsel bağlamından koparmaktadır. Bununla bağıntılı olarak da bilimsel tefsir taraf-

⁶ Kur'an kendisinin hem eylem ve hem de düşüncenin yol göstericisi olarak tanımlamaktadır. "Onlar Kur'an'ı düşünmezler mi? Yoksa kalpleri kilitli midir?" (Muhammed 47/24) ayeti Kur'an'ı düşünmeye çağırmakta; "De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Allah benimle sizin aranızda şahittir. İşte bu Kur'an bana, onunla sizi ve eriştiği herkesi uyarayım diye vahyolundu" (Enam 6/19) ayetinde ise onun uyarıcı olduğu ifade edilmektedir.

⁷ Kur'an kendisini inananlar için hidayet, rahmet ve şifa olarak tanımlamaktadır. "Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifa ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet geldi" (Yunûs 10/57) ayetinde Kur'an'ın zihinsel olanlar için şifa olduğu açıklanmış ve onun bir öğüt, hidayet ve rahmet özelliklerine vurgu yapılmıştır. Krş. Nahl 16/69; İsrâ 17/82; Fussilet 41/44.

⁸ Gazâlî, Ebû Hâmid, *Fedâihu'l-Bâtıniyye*, thk. Abdurrahman Bedevî, Kahire 1964.

⁹ Gazâlî, Bâtınilerin harf ve sayılardan yaptıkları çıkarımlarını göklerin, yerlerin, yıldızların, haftanın günlerinin sayısının yedi olmasıyla imamların sayısının da yedi olması; burçların sayısının on iki olmasıyla delillerin sayısının on iki olması ile örnekendiriyor. Bkz. Gazâlî, age, 66-67.

tarları olduğu gibi, bu yorumlama yöntemine eleştiriler de yöneltilmektedir. Bilimsel tefsir; asıl olarak Kur'an'ın nesne ve olaylar hakkındaki anlatımlarının bilimsel gerçeklere uygunluğunu veya en azından çelişik olmadığını belirlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu yöntemde bilim, hakikat olarak kabul edilmekte ve bir metin olarak Kur'an ise bilimsel gerçekliklere uygun olarak yorumlanmaktadır. Bu yöntem; insan tarafından keşfedilen bilimsel gerçekliklerin Kur'an tarafından daha önceden haber verilmesi ve dolayısıyla Kur'an'ın Allah sözü olduğunu kanıtlamada da kullanılmaktadır. Sözelimi Kur'an, "*Evet bizim, onun parmaklarını bile düzenlemeye gücümüz yeter*"¹⁰ ayetinde insanın parmak kemiklerinin dahi ahirette diriltileceğini haber vermekteyken, bu ayet bilimsel tefsir taraftarlarınca Kur'an'ın her insanda farklı olan parmak izine işaret etmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Halbuki bu ayette, insan iskeletinin kemiklerden oluşması nedeniyle, insanların soruları kemiklerin inşası üzerine olmuş, en kısa kemiklerin insanın parmaklarında yer alması nedeniyle parmak kemiklerinin dahi ahirette yaratılacağı belirtilmiştir. Dirilişi inkâr edenlerin sorularının kemiklerin nasıl yaratılacağı ile ilişkili olması, bedenün kemikler dışındaki parçalarının toprağa dönüşmesi ve kemiklerin duyularla kavranılır şekilde var olmasındandır. Bu ifadede yer alan *benn* (ç) *benân*; parmak demektir.¹¹ Parmakları oluşturan kemikler, insan bedenindeki en kısa kemiklerdir. Parmakların tesviye edilmesi, kemiklerin uygun şekilde düzenlenmesi anlamına gelir. Bu ayetin öncesinde kemiklerin toplanması ve ardından da parmakların düzenlenmesinden bahsedilerek, parmak kemiklerinin diğerlerinden ayırt edilmesi, parmak kemiklerinin çokluğu ile birlikte düzenli işleyişi hakkındaki insan bilgisinden kaynaklanıyor olabilir.

Allah'ın kalamından kelamın ona aitliğine ilişkin gizli işaretler ortaya konulması eğilimi olduğu gibi, tabiatda da Allah'ın varlığına gizli işaretler ortaya konulması anlayışı varlığını sürdürmektedir. Kelam literatüründeki mucize teriminin elçilerle ilişkili olduğunu ve amacının da elçilerin hak olduğunu doğrulamak olduğuna daha önce işaret etmiştik. Tanrı'nın elçinin doğrulayıcısı olarak mucizeler var etmesi, ortaya çıkan fiilin failinin Tanrı olması nedeniyle

¹⁰ Kıyamet 75/4.

¹¹ Bu sözcüğün anlamı için bkz. İsfehânî, *el-Müfredât*, 80.

Tanrı'nın varlığının kanıtı olduğu da söylenebilir. Ancak kelimciler Allah'ın varlığını kanıtlamada onun fiili olarak mucizeler yaratması ve fiilin de failinin varlığına gönderme yapması şeklinde bir kanıtlamadan söz etmemektedirler. Kelamcılar kendi delilleri olan hudûs delilinden, filozofların kanıtlamaları olan imkân delilinden ve Kur'an'da söz edilen nedensellik delilinden söz etmektedirler.¹²

Mucize taraftarları iki alanda olağanüstü yani tabiat kanunlarını bozan fiiller ortaya çıkarmayı amaçlamaktadırlar. Bunlar da tabiat ve ilahi metindir. Geleneksel kelimciler mucizeleri elçilerin Allah tarafından gönderildiğini kanıtlayan insanın gerçekleştirmede güçsüz kaldığı ilahi fiiller olarak kabul etmektedirler.¹³ Ancak Mucizelerin varlığını inkâr eden anlayışlar bulunmaktadır ki bunların başında David Hume'un bakış açısı gelmektedir. Hume, mucizeleri inkâr ederken şu delillere dayanmaktadır:

1. Hume, insanların mucizelere tanıklığına tam güvenimizi sağlamak için gerekli şartları oluşturmakta ve bu şartlara uygun bir mucize tanıklığının tarih boyunca gerçekleşmediğini iddia etmektedir. Bu şartlar ise sağduyu, eğitimsizlik, başkalarını aldatmaya dönük bir niyetinin olmaması, doğru sözlü olması ve saygınlıktır.

2. Hume, insanın yapısında hayret ve şaşkınlık verici olayları anlatmaya ve dinlemeye karşı olumlu eğilim olduğunu, mucizelerden doğan şaşma ve hayret tutkusunun güzel bir duygu olduğundan ötürü, bu duygunun kaynağını meydana getiren olaylara inanılmasına doğru belirgin bir eğilim sağladığını ifade etmektedir.

3. Doğaüstü ve mucizevî hikayelerin genellikle cahil ve barbar uluslarda görülmeleri, bunlara karşı ön düşünce oluşturacağı; uygar halk arasında kabul gören doğaüstü olayların ise onları ileten çığnenmez yaptırım ve yetke ile ileten cahil ve barbar atalardan edinmiş olduklarıdır.

4. Hume göre, dinlerden herhangi birinde olduğu iddia edilen bir mucizenin dolaysız amacı, atfedildiği sistemi yerleştirmek ise, ondaki aynı kuvvet,

¹² Bu deliller için bkz. Atay, Hüseyin, *İslam'ın İnanç Esasları*, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara 1992. Topaloğlu, Bekir, *İslam Kelamcılığı ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-ı Vâcib)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1981.

¹³ İsfehânî, *el-İtikâdât*, 128.

ama daha dolaylı olarak, başka bütün sistemleri yıkmaya da yönelir. Rakip bir sistemi yok ederken, o sistemin dayandığı mucizelerin geçerliliğini de yıkar. Öyle ki, farklı dinlerin bütün harikaları zıt olgular olarak ve bu harikaların delilleri de, zayıf olsun güçlü olsun, birbirlerinin karşıtı olarak görülmelidir.¹⁴

Hume'un mucize karşıtı bu görüşleri, mucizelerin doğasındaki imkansızlığının ötesinde, mucizeleri anlatanların niyet ve amaçları, mucize tanıklığının imkansızlığı dolayısıyla mucizeleri doğrulamanın imkansızlığı, insanın mucizelere karşı eğilimi gibi doğrudan mucizelerin yapısı ve gerçekliliği ile ilişkili değildir. Onun mucizeleri anlatanların nitelikleri hakkındaki değerlendirmelerine, gerek kendi geleneğimizde ortaya çıkan ve yalan haber olduğu çeşitli kanıtların kullanılması sonucu kesin olarak bilinen haberler ve gerekse diğer kültürlerdeki akıl ve olguyla açıklanamayan haberler dikkate alındığında katılmak mümkündür. Hadis âlimlerinin Hz. Muhammed'e atfedilen sözlere uyguladıkları sorgulama yöntemlerine/*cerh ve tadil* rağmen, ona atfedilen ve yalan olduğu bilinen pek çok haber mevcuttur. Bütün bu sorgulama yöntemleri de, hadislerin metinlerinin ötesinde, o hadisleri sonrakilere aktaran ravilerle ilişkilidir. Bununla birlikte her düşünce ve eylem ekolünün, kendi düşünce ve eylemlerini destekleyen; aynı zamanda da biri diğerine karşıt hadisleri mevcuttur. Bu ekollerden her biri, bu rivayetleri kullanarak kendi düşüncesini kurarken ve temellendirirken, karşıt ekollerin düşüncelerini yıkmakta ve onun düşüncesinin kanıtlarını geçersiz kılmaktadır. İnsanın mucizelere tanıklığına kesin olarak güvenimizi sağlamak için gerekli olan şartların gerçekleşmediği yargısına katılmakla birlikte, mucizelere bu güveni sağlayacak bir eleman olarak, kutsal kitapların anlattığı mucizeleri verebiliriz.

Bir dini benimsemiş bir kimsenin, o dinin kutsal metnine olan inancı kesindir. Kutsal kitaplarda anlatılan mucizelerde, insanın tanıklığına dayanmadığı için insanların tanıklığına güvenimizi sağlayacak şartlar olmasa bile, tanrısal anlatımlar mevcuttur. Bir teistin kendi kutsal kitabına imanı tam olduğundan, bu kitaplarda anlatılan mucizelerle ilişkili olarak şüphe duymamaktadır. Bu kitaplar ise, mucizelerle doludur; fakat Kur'an'ın anlattığı bu mucizeler Tan-

¹⁴ Bkz. Hume, David, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, trc. Serkan Ögdüm, İlke Kitabevi Yayınları, Ankara 1998, s. 123-130.

rı'nın varlığı ile ilişkili değil, onun tarafından seçilen elçilerin doğrulanması ile ilişkilidir. Fakat elçilerin doğrulanması bağlamında anlatılan bu mucizelerin Kur'an'da anlatılmasının amaçlar doğrultusunda yeniden değerlendirme imkanının olduğunu kabul etmek, Kur'an'ın genel amaçları doğrultusunda mümkündür. Bunun olasılığı olmakla birlikte, buradaki amacımız olan mucizelerin Tanrı'nın varlığının delilleri olması problemiyle doğrudan ilişkili olmadığından, başka çalışmalara bırakmak daha doğru olur.

Hume'un insanın hayret ve şaşkınlık uyandıran olaylara karşı eğilimi olduğu saptaması, doğru bir saptamadır. Bilim ve tekniğe güvenin arttığı modern dünyada bile, olağanüstü olaylara karşı insandaki hayret ve şaşkınlık hala daha canlıdır. Bununla birlikte, bilim çağında bilim, olayların nedenlerini ve mahiyetlerini ikna edici bir biçimde açıklamak iddiasındadır. İnsandaki bu psikolojik hal, gerçekte insanın yaratılış görevi ile ilişkilidir. İnsan yeryüzünde üreten ve değerler geliştiren bir varlık olarak, yaratılışındaki bu hayret ve şaşkınlık onu üretmeye götürmektedir.

Hume'un farklı dinlerdeki mucizelerin kendi dinsel doğruluğunu kanıtlamak ve diğer dinleri yıkmak gibi bir amacı üstlendiği yargısı, günümüzde açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bir dini benimseyen bir insan kendi kutsal kitabının tanrıya aitliği ve onun dışındaki diğer kitapların tanrıya ait olamayacağı düşüncesini benimsemektedirler. Örneğin, kutsal kitaplardaki şifreler hakkında yazılanlar bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Mucizelerin Tanrı'nın varlığını açıklayıcı delil olduğunu savunan Swinburne'e göre, Tanrı'nın varlığı mucizeleri ve dinsel tecrübeyi açıklamaktadır. Bu bakış açısından tabiatla ve kişisel tecrübeye ancak Tanrı'nın varlığıyla açıklanabilecek olağanüstü olaylar ve tecrübeler mevcuttur. Bu her iki olgu da Tanrı'nın doğal düzene müdahale etmesi demektir. Fakat Swinburne, Tanrı'nın devamlı olarak olaylara doğal düzenin dışında müdahale etmesinin Tanrı'nın kendi koyduğu kuralları çiğnemesi ve tarihsel olaylara müdahale etmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir.¹⁵ Dolayısıyla onun koyduğu kanunları çiğnemesi ve tarihsel olaylara müdahalesi, süreklilik arz etmemektedir.

¹⁵ Swinburne, Richard, *Tanrı Var mı?*, trc. Muhsin Akbaş, Bursa 2001, 115.

Swinburne'e göre ilahi bir müdahale, ya Tanrı'nın doğal yasaların ne olacağını belirlemediği durumlarda ya da Tanrı'nın doğal yasaları geçici olarak askıya alması alanlarında eylemde bulunması anlamındadır ki o, birinci tür müdahaleleri mucize türünden olmayan müdahaleler, ikinci tür müdahaleleri de mucize(ler) olarak belirlemektedir.¹⁶

Swinburne, insanlık tarihinin doğal yasaların işleyişinin bir sonucu olarak meydana gelmeyen ve yine de Tanrı'nın meydana getirmesi beklenebilecek türden olayları içerdiğini ileri sürmekte ve bu düşüncesini kanıtlamak için Kutsal kitaplardan örnekler vermektedir.¹⁷ Fakat onun referanslarda bulunduğu eserler ve kutsal kitaplardaki örnekler dikkatli bir şekilde tahlil edilmelidir. Çeşitli iyileştirme mucizelerine yapılan atıflar, her ne kadar tanrı tarafından yapıldığı ifade ediliyorsa ve onun bir müdahalesi olarak kabul ediliyorsa da, gerek İncil'de ve gerekse Kur'an'da anlatılan İsa peygamberin mucizeleri ile örtüşmektedir. Çünkü İsa'nın elçiliğinin doğrulayıcıları olarak verilen mucizeler iyileştirme mucizeleridir. Tanrı'nın doğal yasaları askıya alması sadece iyileştirme mucizeleri ile sınırlı olmamalı veya en azından mucizelerin Tanrı'nın varlığının kanıtı olabileceği savını kanıtlamak için başka müdahalelerin de kanıt olarak ileri sürülmesi gerekirdi.

Hristiyan tanrıbilimcilerin Tanrı'nın kendi varlığını kabul için doğa kanunlarını askıya alacağı şeklindeki iddiaları, gerçekte kendi tanrı inançları açısından tutarlıdır. Bu iddiayı savunan ve bu düşüncüyü kabul eden âlimler, bu iddialarını kanıtlamak için daha çok iyileştirme mucizelerini ileri sürmektedirler. İyileştirme mucizeleri kutsal kitaplarda tarihsel arka planda İsa'nın mucizeleri olarak bilinmektedir. Hatta bu mucizelerin İsa öncesi dönemle ilişkileri vardır.

Tanrı'nın âlemlerle ilişkili olarak iki tür yasası vardır. Bu yasaları, yaratma/*halk* ve düzenleme/*emr* olduğu ilkesiyle birlikte ele aldığımızda doğa kanunları ve fiil kanunları olarak isimlendirebiliriz. Yaratma eyleminin sonucunda gerçekleşen kanunları doğa kanunları olarak isimlendirmemiz, eylemin gerçekleştiği alanı dikkate alarak yapılan bir isimlendirmedir. Bu yasaları yaratma

¹⁶ Swinburne, age, 116.

¹⁷ Swinburne, age, 116.

yasaları olarak isimlendirdiğimiz durumda ise eylemin kendisine göndermede bulunmuş olacağız. Fakat her iki durumda da doğa yasaları ile varlığın yokluk alanından varlık alanına geçmesini ve devamını sağlayan değişmez yasalara işaret etmekteyiz. Allah'ın âlemle ikinci ilişki biçimi olan düzenleme ise, insan eylemleri ile ilişkilidir. Bunları da Tanrı'nın eylemine gönderme yaparak düzenleme (emr) yasaları olarak isimlendirebileceğimiz gibi, insanın eylemine gönderme yaparak hakediş/*istihkâk* yasaları olarak da isimlendirebiliriz.

Tanrı'nın varlıkta geçerli olmak üzere koyduğu doğa kanunlarına müdahale etmesi veya onları askıya alması ve aynı şekilde hak ediş kanunlarını değiştirmesi veya onları askıya alması, Tanrı'nın adaleti niteliğini ortadan kaldırmak demektir. Çünkü adalet, Tanrı'nın âlemle olan ilişkisine ait eylemlerinin düzenliliğine işaret eden temel bir niteliktir. Doğa kanunlarının düzenliliği ve değişmezliği, ilahi mesaj içerisinde âlemi oluşturan varlıkların var oluşlarında ve varlıklarının devamında tabi oldukları yasaların varlığına ait göndermelerde mevcuttur. Aynı şekilde insan eylemlerinde geçerli olan yasalara da göndermeler mevcuttur. Bu göndermelerde insan eylemlerinin iyi veya kötü niteliğine göre yine o iyi veya kötü yerini belirlemektedir. Eylemlerin sonucunda ortaya çıkan iyi veya kötülük ise, insanın bu dünyadaki var oluşunda olduğu gibi ahiretteki yeniden var oluşunda da gerçekleşebilmektedir. İster doğa yasaları olsun ve isterse hakediş yasaları olsun her ikisinin de nitelikleri aynıdır. Bu nitelikler de değişmezlik, açıklanabilirlik ve kavranılabilirliktir.¹⁸

Mucizelerin Tanrı'nın varlığı lehinde bir kanıt olarak kullanılması, insan fiilleri açısından da tutarlı değildir. İnsanın bir eylemi olarak iman ve inkâr, yine kendisinin özgür iradesine dayanır. Özgür iradeye dayanmayan iman ve inkâr, geçerli değildir. Bir kimsenin iman ve inkâra zorlanması ve buna bağlı olarak sorumlu bir kişinin iman ve inkârı benimsemesi, akıl açısından tutarlı değildir. Eylemlerin sonucuna ilişkin olumlu ve olumsuz belirlemenin olduğu durumlarda eylemlerin özgür iradeye uygun olarak gerçekleşmesi gereklidir. Aynı şekilde ilahi mesaj içerisinde inkâra zorlananların bu inkârlarının geçerli bir inkâr olmadığı ifade edilmektedir. Kelam kitaplarında "zorlananın/*mükreh*

¹⁸ Bu iki yasanın açıklaması için bkz. Yar, age, 33.

imani” başlığı altındaki tartışmalarda kelamcılar, zorlananın imanının ve inkârının geçerli olmadığını ifade etmektedirler.

b. Şifrecilik Yönteminin Yapısı

Çağdaş bir olgu olarak karşımıza çıkan Kur’an’ın harflerinden olgu, olay ve nesnelere ilişkin gizlenmiş ve simgelenmiş atıflar bulma olgusu rakamsal mucize, şifrecilik vs. isimlerle anılmaktadır. Kutsal kitaplarda şifrelerin varlığı anlayışı, Kur’an üzerinde yapılan araştırmalar sonucu geliştirilmiş değildir. Tevrat üzerine geliştirilen Tevrat’ta şifrelerin varlığı iddiasından sonra, Kur’an’da da şifrelerin varlığından söz edilmeye başlanmıştır. Bununla bağlantılı olarak da Micheail Drosnin’in *The Bible Code* adlı eserinde kullandığı isim, Kur’an’a uyarlanmıştır. Rakamsal mucize olarak isimlendirilmesi ise, ayetlerin harflerinin rakamsal düzenden oluşması nedeniyledir. İletişim ve ulaşım araçlarının gelişimi, dinler arası rekabete dayanan bir anlayışı da beraberinde getirmiştir.

Kur’an ayetlerinin anlamının açığa çıkarılması için geliştirilen yorum usulü/*usûlu’t-tefsîr*, Kur’an’ı anlamak ve yorumlamak için önemli ilimlerden birisidir. Bu ilim; ayetlerin oluştuğu sözcüklerden başlamakta, lafız ve anlam arasındaki ilişkiyi açıklamakta, eş anlamlılık, zıt anlamlılık, çok anlamlılık gibi anlama ilişkin ilkeleri belirlemede, sözcüğün gerçek ve mecazî anlamlarını ortaya koymakta ve son tahlilde de ilahi hitabın kastını belirleme için gerekli kuralları ortaya koymaktadır.¹⁹ Şifrecilik; sözcüklerin anlamlarıyla ilgilenmediğinden bu şekilde bir yöntemden hareket etmemekte; salt sözcüklerin harflerinden veya seslerinden hareket etmektedir. Bu ise lafız ve anlam arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırmak anlamına gelmektedir. Dilbilimciler lafız ve anlam arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Onlara göre lafız ve anlam arasındaki ilişki şu şekildedir: Zeyd hakkında insan sözcüğünün kullanılması gibi *mütevâtî’ lafız* olarak isimlendirilen lafız ve anlam arasındaki uyumluluk; insan ve at sözcüğünde olduğu gibi farklı anlamlılık/*tebâyün* olarak isimlendirilen lafız ve anlamın farklılığı; hisâm ve simsâm sözcüğünde olduğu gibi eş anlamlılık/*müterâdif* olarak isimlendirilen lafızda değil de anlamda birliktelik; göz söz-

¹⁹ Tefsir metodolojisi olarak Rağîb İsfahânî tarafından telif edilen mukaddimeyi önemine binaen burada zikretmek istiyorum. Bkz. Nâhî, Salahuddîn b. Abdullatîf, *el-Hâvâlid min Ârâi’r-Râğîb el-İsfahânî, Dâr’u Ummâr, Ammân 1987, 79-131.*

cüğünün su kaynağı ve insanın organı olarak kullanılmasında olduğu gibi çok anlamlılık/*müşterek* olarak isimlendirilen lafızda değil de anlamda farklılık; döven/*dârib* ve dövme/*darb* sözcüklerinde olduğu gibi türemiş/*müştak* olarak isimlendirilen lafız ve anlamın bir kısmında birliktelik şeklindedir.²⁰ Ancak şifrecilikte, lafız ve anlam arasındaki bu ilişkiler dikkate alınmamaktadır.

Şifreciliğin açık hedefleri ve perdelenmiş hedeflerinden söz edilebilir. Bu hedefleri açık hedef ve perdelenmiş hedefler olarak kısımlandırmak, hedefin kendi doğasından ortaya çıkmamaktadır. Hedef, ulaşılmak istenen sonuçtur ve eylemin kendisinde son bulunduğu noktadır. Ancak belirlenmiş hedefler ile eylemin son bulunduğu sonuçlar arasında farklılıkların ortaya çıkması, yöntemin tutarsızlığından kaynaklanır. Şifreciliğin hedeflerini, Kur'an'ın Allah sözü olduğunu kanıtlamak, Kur'an'ın değişmeden günümüze kadar geldiğini belirlemek ve ilahi bir kelam olan Kur'an'ın benzerini meydana getirmenin insan gücünün üzerinde olduğunu açıklamak ve iman etmeyen diğer toplulukları da buna ikna etmektir. Bu hedefler, şifreciler tarafından bazen açık olarak ifade edilmekte ve bazen de şifreciliğin çözümlenmesinde ortaya çıkmaktadır.

Şifreciliğin söz konusu hedeflerinin Kur'an tarafından bir sorun olarak görüldüğü ve belirli yöntemlerle açıklandığı görülmektedir. Kur'an'ın Allah kelamı olduğuna ilişkin Kur'an'ın vurgusu, asıl olarak onu elçinin sözü veya beşer üstü varlıkların sözü olarak algılanması, Kur'an'ın ilk muhataplarının iddiaları arasında yer almaktadır.²¹

Şifrecilik anlayışını destekleyen toplumsal algılar bulunmaktadır. Hurufiliğe ait pek çok bilginin günümüzde yaygın ve hatta çeşitli seviyelerdeki eğitimin meşru anlatımı haline geldiği görülmektedir. Bununla ilgili olarak iki anlayışa işaret etmekte fayda vardır. Güncel dinsel söylemlerde 32 farz olarak ifade edilen, yapılması dinen gerekli olan emirlerin bu rakam ile ifade edilmesinin Hurufi anlayışlardan ortaya çıktığı düşünülebilir. Bu anlatımda dinsel emirlerin 32 olarak sıralanmasında ve dinsel olarak belirlenmesinde tutarlı bir anlayışın olmadığı görülmektedir. Hurufiliğe göre, Arap harflerinin 28 ve bu harflerin

²⁰ Nâhî, age, 81.

²¹ “*Muhakkak ki bu beşer sözünden başka bir şey değildir*” (Müddessir 74/25) ayeti Kur'an'ı beşer sözü ve “*Ve Kur'an, taşlanmış Şeytan'ın sözü de değildir*” (Tekvîr 81/25) ayeti de Kur'an'ın şeytan sözü olmadığını ifade etmektedir.

dışında Fars alfabesinde mevcut olan 4 harfin toplanmasıyla elde edilen 32 sayısı, temel sayıdır.²² 32 farz anlayışı incelendiğinde bu farzların Kur'an'da yapılması emredilen farzlardan ibaret olmadığı görülmekte ve aynı şekilde en azından Kur'an'da yapılması haram kılınan fiiller de yer almamaktadır. Bununla birlikte bu belirlemeler, guslün farzlarında olduğu gibi mezhepsel anlayışları da yansıtmaktadır.

Kur'an'ın ayet sayısı konusundaki tutumlar, mevcut tertibiyle Kur'an'ın ayet sayısını vermemektedir. Kur'an ayetlerinin sayısının 6666 olduğu kabulü, pek çok âlim tarafından kabul edildiği gibi, popüler bir söylem olarak da mevcuttur. Halbuki Kur'an ayetlerinin sayısı konusunda âlimler arasında ihtilaf mevcuttur. Bazı âlimler, ayetlerin sayısının 6000 olduğunu söylediği gibi, diğer bazıları 6204, 6214, 6225 veya 6226 olduğunu söylemişlerdir.²³ Kur'an'ın ayet sayılarının 6666 olarak ifade edilmesi, Kur'an'ın icazı olarak değerlendirilmesi sonucu bu şekildeki bir kanaatin varlık bulduğu söylenebilir. Buna ek olarak mistik eğilimlerin toplumumuzda yaygınlığı, bu anlayışın Ehl-i Sünnet inancı ile bağdaştırılması sonucu yaygınlık kazanmıştır. Tasavvufi düşünce ve yaşam tarzı da Kur'an'ın zahirinden çok batini yorumlarını ön plana çıkarmaktadır. Bu ise güncel olarak bu gibi ezoterik anlamların kabul edilmesine zemin hazırlamaktadır.

Şifrecilik, bazı siyasi olayların aracı olarak da kullanılmaktadır. Özellikle Kur'an'da sıkça zikredilen İsrail oğullarından hareketle, İsrail devletinin geleceğine ilişkin çıkarımlar, uluslar arası siyaseti veya en azından Müslümanları psikolojik olarak etkilemek için kullanılmaktadır.

Kıyamet alametleri konusunun önemi, kişinin bakış açısına göre farklılaşmaktadır. Bazıları bu konuyu ahirete iman ile ilişkilendirmekte ve ahirete imanın öneminden ötürü kıyamet alametlerini bilmenin gerektiğini ileri sürmektedirler.²⁴ Bu bakış açısına göre bu alametlerin bilinmesi, doğrudan doğruya konunun kendisi ile ilişkili değil, ahiret inancı gibi bir başka inançla ilişkilidir. Bu konuda eser yazan Ğafilî, kıyamet alametleri hakkındaki eserinde bu konudaki yazınların önemini şu şekilde belirtmektedir: 1. Özellikle de günü-

²² Bkz. Usluer, *Hurufilik*, 191; Aynı şekilde bkz. Virânî, *İlm-i Câvidân*, 127.

²³ Bkz. İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîrul-Kur'ani'l-Azîm*, 1/8.

²⁴ Ğafilî, Abdullah b. Süleymân, *Eşrâtu's-Sâa*, Suudi Arabistân h. 1422, 6.

müzde kıyamet şartlarını bilmeye olan ihtiyaçları. Bu bilgi onları hayır yoluna ve kıyamet gününe hazırlanmaya yönlendirmeyi kolaylaştıracaktır. 2. Günümüzde yazılan bazı eserlerin Hz. Peygamber'in kıyamet alametleri hakkında haber verdiği gayba ait konularda insanların zihinlerinde şüphe uyandırmaları olarak belirlemiştir.²⁵ Kıyamet alametlerini anlatmanın insanları iyilik yapmaya ve kötülükten kaçınmaya teşvik etmek için olduğu ilkesi de ileri sürülmektedir. Ancak Kur'an'ın ilk muhataplarının alaycı bir tutumla kıyametin gerçekleşmesini istedikleri, onların alaycı tutumlarına karşılık Kur'an'ın, kıyametin zamanının insan tarafından bilinmeyeceği vurgusunu oluşturduğu da söylenebilir.

Dünyadaki düzenin bozulması anlamında kıyametin ne zaman gerçekleşeceği bilgisi, Kur'an'ın ilk muhatapları ile birlikte her dönemde yaşayan insanların ilgisini çekmiştir. Kur'an, kıyametin zaman bakımından bilgisine ilişkin ilk muhatapların sorularına yer vermektedir. Kur'an'da kıyamet anlatıları, kıyametin zamanına ilişkin sorular karşısında onun bilgisinin Allah katında olduğu, kıyamet anının olayları ve bütün bunlardan daha önemlisi kıyamet anında insanın tavrına ilişkindir. Güncel olarak kıyametin zamansal olarak şifrecilik yöntemiyle ortaya konulması veya bazı alametlerin bu yöntemle şahıs ve olaylarla ilişkilendirilmesi son derece yaygındır. Ancak güncel olarak bu anlatımların amacının kitlesel korku oluşturmak olduğu söylenebilir.

Her ne kadar kıyamet alametlerine ilişkin bilgiler Kur'an'da yer almasa da, Kur'an'daki bazı anlatılar kıyamet alameti olarak yorumlanmakta ve bazı kişi ve olaylarla ilişkilendirilmektedir. Bu anlatımlar; İsa'nın yükseltilmesi ve bununla ilişkili olarak inişi,²⁶ dabbetu'l-arz,²⁷ duhan,²⁸ yecüc ve mecüc²⁹ olarak

²⁵ Ğaffli, age, 7-8.

²⁶ Nisa 4/157-158; Bununla birlikte "Allah buyurmuştu ki, Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni inkar edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyamete kadar kafirlerden üstün kılacığım" Âl-u İmrân 3/55 ayeti de İsa'nın inişi lehinde yorumlanmaktadır.

²⁷ Neml 27/82; Bu ayetin bağlamı, Hz. Muhammed'in hak üzere olduğu, ölümlerin işitmediği gibi işitmeyen inkarcıları sapkınlıklarından vaz geçiremeyeceği ve ancak inanlara etki edeceği, kıyametin ardından da inkarcılar azaba çarptırıldıklarında onlara bir canlının insanların ayetlerine iman etmediklerinin belirtilmesi ile ilişkilidir. Bu ayetin ardında ise insanların guruplar halinde toplanacakları, zulmetmelerinden ötürü azaba uğradıkları zaman da onların artık ses çıkaramayacakları ifade edilmektedir. Bkz. Neml 27/79-85. Bu nedenle burada ifade edilen canlı/dabbe; hakiki olarak bir hayvanın konuşması olarak değil de; kendisi gibi konuşan insanın uyarılarından anlamayan kişilere bir canlının gerçeği söylemesi olarak simgesel bir anlatım olarak anlaşılabilir.

zikredilebilir. Ancak Kur'an'da yer alan bu anlatımlar, kıyamet alameti olarak zikredilmemektedir. İsa'nın yükseltilmesi maddi bir yükseltme olmayıp, onun inkârcıların saldırılarından kurtarılması,³⁰ dabbe; Hz. Muhammed'in inkârcıları hidayete getirmek için uğraşlarına rağmen ona iman etmeyenlerin ahirette bir canlı tarafından onlara hatırlatılması şeklinde simgesel bir anlatım, kıyamet anında yeryüzündeki düzenin bozulması ile gökyüzünün bir dumana dönüşmesi, yecüc ve mecüc ise kıyamet anında evrendeki düzenin bozulması olarak anlaşılabilir. Bunlara ilaveten, kıyamet alametleri büyük alametler ve küçük alametler olarak tasnif edilmektedir. Kur'an ayetlerinin kıyamet alametlerinden bahsetmemesine rağmen, bazı anlatımların kıyamet alameti olarak yorumlanması ve bu yorumların tarihsel veya güncel kişi ve olaylarla ilişkilendirilmesi, güncel olarak son derece yaygındır.

Güncel şifreciliğin önemli çıkış noktalarından birisi de sözcüklerin Kur'an'daki tekrar sayılarıdır. Bununla ilişkili olarak dünya ve ahiret, cennet ve cehennem, melek ve şeytan, ceza ve af vs. sözcüklerinin Kur'an'da aynı sayıda tekrar edilmesi, matematiksel düzenin lehinde bir kanıt olarak gösterilmektedir.³¹ Kur'an'da, olgu ve olayların anlatımında tekrarların olduğu görülmektedir. Anlatımdaki tekrarlar; anlatımın bağlamsal amacına uygun olarak gerçekleşmektedir. Sözgelimi Âdem'in dünya bahçelerinde veya cennette yaratılışına ilişkin anlatımlarda tür olarak insanın yaratılışı, insan türünün özellikleri, insan fiillerinde şeytanın etkisi gibi konular yer almaktadır. Dolayısıyla her anlatım, bağlamın gereklerine göre farklılaşmaktadır. Allah'ın insan türüne verdiği nimetlerin anlatılmasından sonra, onun nimetlerinin yalanlanmaması vurgusu,³² her nimetin önemine dikkat çekmektedir. Kur'an'da sözcüklerin tekrar edilmesine ilişkin matematiksel bir düzen olduğu iddiası ise, anlatımın amaçları ve bağlamın gereklerini dikkate almaksızın, sözcüklerin kullanım sayılarından hareketle ortaya konulmaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz olgu ve olaylara ilişkin

²⁸ Duhân 44/10-11.

²⁹ Enbiyâ 23/10-11.

³⁰ İsa'nın yükseltilmesinin maddi bir yükseltme değil de manevi bir yükseltme olduğunu vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır. Bkz. Yar, Erkan, "Müslüman Düşüncesinde İsa'nın Dünyaya Yeniden İnişi Paradigması", *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2001, C.4, s.10, ss.141-159.

³¹ Çelaklı, *Kur'an-ı Kerim'in Sırları*, 9.

³² Örneğin Rahmân suresinde bu tür tekrarın olduğu görülmektedir. Bkz. Rahmân 55/13-77.

anlatımlarda, bazen doğrudan matematiksel düzene işaret olarak algılanan isimler zikredilmektedirken, bazen de nitelikler zikredilmektedir. Sözelimi cennet ve cehennem ile ilişkili anlatımlar aynı sayıda zikredilmiş olsa da, cennet ve cehennemin niteliklerine göre isimlerinin değişmesi bu düzenin tutarsızlığını ifade etmektedir.

Çağdaş şifrecilik, bilimsel tefsir yönteminden tamamen farklıdır. Bilimsel tefsir metnin bilimsel gerçekliklere uygun olarak yorumlanmasına dayanmaktadırken, şifrecilik yöntemi insan tarafından keşfedilen ve ortaya konulan gerçekliklere Kur'an tarafından işaret edilmesine dayanmakta ve bu durum da Kur'an'ın Allah kelamı olduğuna kanıt olarak ileri sürülmektedir. Sözelimi ay/kamer sözcüğü Kur'an'da kullanılmakta, ayın insan tarafından bilinen hareketlerine işaret edilmekte, insanın ayın hareketlerine göre zamanı ölçmesine dikkat çekilmektedir.³³ Aya çıkış, insan tarafından gerçekleştirilen ve uzay bilimleri açısından önemli bir olay olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tarihin Kur'an tarafından önceden haber verildiği yargısı, hem tarih olarak belirlenen yöntemi elde etmedeki tutarsızlık ve hem de Kur'an'ın amaçları doğrultusunda tutarlı değildir.

Evreni oluşturan varlıklardaki düzen, Kur'an'da çokça ifade edilmektedir.³⁴ Ancak bu düzen, avam veya havas olsun her insanın kavrayışına uygun olarak anlatılmaktadır. Bu düzenin, bir düzen olması nedeniyle matematiksel tutarlılık taşıması, modern bilimin ulaştığı bir sonuçtur ve var olanın insan tarafından açığa çıkarılmasını ifade etmektedir. Bilimsel icatların, insanın Allah tarafından kendisine verilen inceleme ve araştırma gibi özellikleri sonucu olduğu söylenebilir. Kur'an, bu bağlamda Âdem'e isimlerin öğretildiğinden söz etmektedir. Ona isimlerin öğretilmesi olgusunu, insanın bir varlık türü olarak varlıktaki düzeni kavrayacak ve yaşamını kolaylaştıracak icatlarda bulunması şeklinde yorumlamak mümkündür. Kur'an, bilim kitabı olmadığı gibi, insanın

³³ Ay sözcüğü Kur'an'ın anlatımlarında şu şekilde yer almaktadır. Hz. İbrahim'in gök cisimlerinin geçiciliğinden hareketle yok olup gitmeyen/âfil bir ilahın varlığı şeklindeki çıkarsaması (En'âm 6/77), evrendeki düzenin bir parçası olarak Ay'da da bir düzenin var olduğu (En'âm 6/99), diğer göksel cisimler gibi Ay'ın da Allah'ın emrine uyduğu (A'râf 7/54), diğer gezegenlerin hareketlerinde olduğu gibi Ay'ın hareketlerinde de bir düzen olduğu (Yunûs 10/5),

³⁴ "Gerçekten biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık" (Kamer 54/49) ayeti yaratılan her varlıkta bir düzenin olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte evrendeki düzenin varlığının bir tek ilahın varlığına işaret ettiğine de vurgu yapılmaktadır. Bkz. Enbiyâ 22/21.

bu icatları yapacağı zamana ait tarihsel işaretleri de içermemektedir. Kur'an'dan bazı bilimsel buluşların tarihlerine ait şifreler olduğu iddiası, Müslüman toplulukların bilimsel araştırmalarda geri kalmışlığı karşısında bir savunma mekanizması olarak görülebilir. Buna ek olarak, din ve bilim uzlaşmasının varlığı da bu şekilde kanıtlanmış olmaktadır.

c. Şifrecilik Yönteminin Tutarsızlıkları

Şifrecilik yöntemi ilk ilke olarak Kur'an'da sır olduğu gerçeğinden hareket etmektedir. Sır sözcüğü, gizlenen şey anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bu sözcüğün gizlemek ve açıklamak gibi iki zıt anlamı taşıdığına ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Bu şekildeki bir anlam, *“zulmetmiş olan herkes, eğer yeryüzündeki her şeye sahip olsa, kendini kurtarmak için onu fidye verir. Azabı gördüklerinde, pişmanlıklarını gizlerler. Onlara zulmedilmeksizin adaletle hükmedilir”*³⁵ ayetinde yer almaktadır. Bazı müfessirler bu ayetteki *“pişmanlıklarını gizlerler”* ifadesini *“pişmanlıklarını açıklarlar”* şeklinde yorumlamaktadırlar.³⁶ Halbuki bu ayette, insanları saptıranların azabı gördüklerinde saptırdıkları insanların fark etmemeleri için pişmanlıklarını gizlemeleri olgusuna dikkat çekilmektedir. Kur'an'da sır sözcüğü, insan tarafından dışa vurulmayan ve gizlenen olgular için kullanılmaktadır. Bunun zıddı ise, açıklamaktır.³⁷

Rağıb İsfehânî, Kur'an ayetlerini zorluk ve kolaylıkları yönünden inceleyen, muhakkiklere nispet ettiği bir görüşe göre bunların üç tür olduğunu söylemektedir. Bunlar da; Birincisi; zahiri ve batını eşit olandır. Zahiri ilimlerle uğraşan herkes, onları bilebilir. Hükümler, herkesin ona ihtiyaç duyması yönünden böyledir. Onun abdest, namaz, oruç ve diğer hükümleri bildiren ayetler gibi elde edilmesi kolay lafızları vardır. İkincisi; elçilerin, velilerin, sıddıkların ve şehitlerin ihtiyaçlarına özel zahiri ve batını olan kısımdır. Avam, onun zahiri, batını ve yorumlarıyla değer kazanır. Onu avama kavratmak ise, onun batını ve hakikatlerinde yoğunlaşmakla olur. Katâde'nin İbn Abbas'ın, bazı ayetlerin

³⁵ Yunûs 10/54.

³⁶ İsfehânî, *el-Müfredât*, 80.

³⁷ Bu sözcüğün gizlemek anlamını, bazı anlatımlarda kullanılan açıklamak fiilinden önce zikredilmesi de işaret etmektedir. Sözelimi, *“Dediler ki: “Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi”* (Yûsuf 12/77) ayetinde gizlemek ve açıklamamak ifadeleri yer almaktadır. *“Sözünüzü gizleyin, yahut onu açığa vurun/cehr; Şüphesiz Allah, zihinlerde olanı bilir”* (Mülk 67/13) ayetinde de bu durum söz konusudur.

yorumunun avamdan gizlediği şeklindeki anlatımları da bunun gibidir. Onun yorumunu avamdan gizlediği ayetler de Allah'ın "*Kur'an'ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek bir yere döndürecektir*"³⁸ , "*De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir*"³⁹ , "*Sebe halkı için kendi yurtlarında ibretler vardır*"⁴⁰ ayetleridir. O, kendisine Allah'ın "*Allah, yedi göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Allah'ın emri bunlar arasından inip durmaktadır*"⁴¹ ayetini soran bir kimseye de "*beni inkârcılıkla niteleyeceğinden korkmasaydım, onu sana açıklardım*" demiştir. Üçüncüsü de; zahiri avam ve havas olarak herkes için, batını da nebi için olandır. O da, Allah ve nebi arasındaki sır gibidir. Sufyân b. Uyeyne onun sultan ve veziri arasındaki sır gibi bir kimse ve onun yakın arkadaşı arasındaki başkasına açıklanmasının fesat olduğu sır gibi olduğunu söylemiştir. Allah ve elçileri arasında da başkasına açıklanmasının fesat olduğu sırlar vardır. Allah bu anlama "*O, gaybı bilendir, gaybını elçilerden razı olduğuna açar*" sözünde işaret etmiştir. Bunu onlardan gizlemesi, cimrilik olarak değil, ondaki ihtimalleri anlamada kavrayışlarının noksanlığındandır."⁴² İsfehânî'nin Allah ve elçileri arasında başkasına açıklamanın fesat olduğu sır olan şeyler olduğu görüşünün tutarlı olmadığı söylenebilir. Bu durumda, herhangi bir bilgi insanla ilişkili değilse bunun vahy edilmesi anlamsız kalmaktadır.

Kur'an'da sır olduğu iddiası, Kur'an'ın kendisi hakkındaki nitelermelerine de aykırılık arz eder. Kur'an, ayetlerini açık olarak nitelermektedir. Söz gelimi "*Andolsun, biz sana apaçık âyetler indirdik. Bunları ancak fasıklar inkâr eder*"⁴³ ayetinde ayetler açıklıkla nitelenmektedir. Kur'an'da müteşabihlerin olması, bu tür ayetlerin anlamlarının gizli olduğuna işaret etmemektedir. Muhkem; her bilgi seviyesindeki insanın anlayabileceği nitelikteki yargıları ifade eden ayetlerdir. Müteşabih ise; ilimde derinleşmiş olanların anlamları konusunda bilgi edinebilecekleri ayetlerdir. Kur'an'ın "*O, sana Kitab'ı indirendir. Onda kitabın anası olan muhkem ayetler vardır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih ayetlerinin ardına dü-*

³⁸ Kasas 28/85.

³⁹ İsrâ 17/85.

⁴⁰ Sebe 34/15.

⁴¹ Talak 65/12.

⁴² İsfehânî, *el-İtikâdât*, 184-185.

⁴³ Bakara 2/99.

şerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah ve ilimde derinleşmiş olanlar bilir. “Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır” derler. Ancak akıl sahipleri düşünüp anlar”⁴⁴ ayetinde, müteşâbih ayetlerin anlamlarını sadece Allah’ın bileceği yargısı güçlendirilmek üzere bu ibarenin ardından durak işaretinin konulması, bazı ayetlerin anlamlarının sır olduğu yargısını da güçlendirmektedir. Ancak “ilimde derinleşmiş olanlar” ifadesinin öncesine atfedilmesi durumunda bu ayetlerin anlamlarının Allah’ın bilgisinde olduğu ve ilimde derinleşmiş olanların da bu ayetlerin anlamlarını bilebilecekleri anlamı ortaya çıkar. Bu durumda da Kur’an’da anlamı insanlar için sır olan ayetlerin varlığından söz edilemez. Bununla birlikte Kur’an’da sır olduğu yargısında bulunulmasına imkan veren kesik harfler/*el-hurûfu’l-mukattaa* ise; Kur’an bütünlüğü içerisinde bir anlama sahiptir. Bu anlam da; kesik harflerin Kur’an’ın özelliklerinden söz eden ayetlerden önce yer almasından hareketle, Kur’an’ın Arap harflerinden oluştuğu şeklindedir.

Şifrecilik söz konusu olduğunda, metnin anlamı bağlam bütünlüğünden ve Kur’an bütünlüğünden soyutlanmaktadır. Bağlam; bir sözcüğün veya tümcenin bütünlüğü, koşulu ve durumunu ifade eder. Aynı konudaki ayetlerin oluşturduğu anlamsal bütünlük, o bütünlüğü oluşturan araçların ilişkisiyle bağıntılıdır. Şifrecilik yöntemi, anlamı bağlamdan soyutlayarak ele almaktadır. Sözelimi, şifrecilik anlatılarında çok sık kullanılan demirin geçtiği sure numarası (Hadîd/57) atom ağırlığı (57) ve bu surenin 26. ayetinde zikredilmesiyle de demirin atom numarası (26) arasında bir ilişki kurmak,⁴⁵ bu sözcüğü kendi bağlamından koparmak anlamına gelmektedir. Demir sözcüğü “Kendisinde çetin bir sertlik ve insanlar için yararlar bulunan demiri de indirdik”⁴⁶ ayetinde, insanların onunla ilişkili olan bilgisinin ötesinde özellikleriyle zikredilmemekte; insanların demir hakkında bildiği sertlik ve yararlar yönünden zikredilmektedir. Kur’an, ilk muhataplarının bilgisinde olmayan elementlerden ve madenlerden söz etmediği gibi, madenlerin insanlar tarafından bilinmeyen özelliklerinden de söz etmemektedir. Bununla birlikte demir/*hadîd* sözcüğü başka ayetlerde de yer almaktadır. Bu anlatımlarda da demir sözcüğü, bağlamın gerektirdiği özelliklerle-

⁴⁴ Âlû İmrân 3/7.

⁴⁵ Çelakıl, *Kur’an-ı Kerim’in Sırları*, 14.

⁴⁶ Hadîd 57/25.

riyle birlikte zikredilmektedir.⁴⁷ Bu sözcüğün diğer ayetlerdeki konumunun değil de sadece bu suredeki yer ve konumunun şifrelendiğine ilişkin bir yargı, tutarlı gözükmemektedir. Surelerin isimlendirilmesine ilişkin genel kuralların insanlar tarafından belirlendiği de unutulmamalıdır.

Kur'an'ın Arap diliyle indirilen bir metin olması, sözcüklerin anlamları ve gramer yapılarının, Arap toplumunun anlatım özellikleriyle ilişkilidir. Yani Kur'an'ın, Arap dilinin söz dizimi ile birlikte ilk muhataplarının bilgi seviyesine göre indirildiği söylenebilir. Bir sözcüğün fiil, isim, mastar oluşu o sözcüğün anlamını belirlediği gibi, bağlaçlar da cümle içerisinde bir rol üstlenmektedir. Şifrecilik iddialarında sözcüğün anlamlarıyla ilgili bu yapılar dikkate alınmakta ve göz ardı edilmektedir.

Tarihsel olgu ve olayların ilahi metin içerisinde yer almasının bir nedene bağlı olarak gerçekleştiği söylenebilir. Kur'an'ın tarihsel olayları anlatımı genel olarak elçilerle⁴⁸ veya dinsel tavırları olan insanlarla⁴⁹ ilişkilidir. Bu nedenin, Allah tarafından gönderilen elçilerin karşılaştıkları beşeri tavırları örneklendirmek ve böylece Hz. Muhammed'in ve Müslümanların kararlılığını arttırmak olduğu söylenebilir. Bu anlatımlarda çeşitli dönemlerde yaşayan insanların tutum ve davranışlarına ilişkin anlatımlar da bulunmaktadır. O dönemlerde yaşayan insanların yaşam tarzlarından söz edilmesi, tür olarak insanın gelişim evrelerine göndermeler yaptığı da düşünülebilir. Çağdaş şifrecilik veya Kur'an'ı akli olanın ötesinde yorumlama tutumlarının, tarihsel olayları akli olanın ötesinde metafizik unsurlarla birlikte yorumlama ve böylece güncel çıka-

⁴⁷ Demir/hadîd sözcüğü "De ki; ister taş olun ister demir" (İsrâ 17/50) ayetinde sertlik özelliği, "Bana demir kütleleri getirin, tam iki ucu denkleştirdiği vakit körükleyin dedi, tam onu bir ateş haline koyduğu vakit getirin bana dedi: üzerine erimiş bakır dökeyim" (Kehf 18/96) ayetinde eritilmesi, "Onlar için bir de demirden topuzlar vardır" (Hacc 22/21; krş. Sebe 34/10) ayetinde işlenerek topuz yapılmış hali, "Andolsun ki sen bundan gaflette idin. Şimdi gaflet perdeni açtık; artık bugün gözün keskindir" (Kaff 50/22) ayetinde demirdeki sertlik şeklindeki gerçek anlamından kesinlik şeklindeki mecazi anlamı kullanılmaktadır.

⁴⁸ Kur'an'ın elçilerle ilgili anlatımlarının çoğunluğunun Hz. Musa ve Hz. İsa ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu anlatımların çoğunluk arz etmesi, Müslümanların karşılaştıkları iki inanç topluluğunun Yahudiler ve Hristiyanlar olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

⁴⁹ Buna örnek olarak mağara arkadaşları/ashâbu'l-kehf anlatımı verilebilir. Bkz. Kehf 18/9-20.

rımlarda bulunma, bu tutumun en belirgin özelliğidir. İskender Türe tarafından yapılan Zülkarneyn yorumu buna örnek olarak gösterilebilir.⁵⁰

Günümüz topluluklarında mucize algısının, güncel şifrecilik olaylarının etkisini arttırmada katkısının olduğu söylenebilir. Kelamcıların literatüründe mucize elçiyile ilişkili ilahi bir fiildir. Mucizenin beşerin benzerini meydana getirmede güçsüzlüğü, o fiilin failinin Allah olduğuna vurgu yapmak içindir. Bu terim günümüzde kelim literatüründeki anlamından uzaklaşmış ve rasyonel temelleri inşa edilmeyen her olay için kullanılabilir bir hal almıştır. Şifrecilik çıkarımlarının mucize olarak isimlendirilmesi de bundan kaynaklanmaktadır. Bu çıkarımlar da ilahi metnin Allah tarafından gönderildiğinin bir işareti olarak kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, günümüzde ortaya çıkan şifrecilik veya Allah'ın kelamında ya da fiili sonucu varlık bulan âlemde bazı şifreler ya da işaretler arama yönteminin, tarihsel olarak ortaya çıkan Hurufilik ile yöntem ve sonuçları yönünden aynı olduğu söylenebilir. Her iki akım da metnin dışsal ve açık anlamlarının ötesinde içsel ve gizlenmiş anlamlar ortaya çıkarma yöntemini izlemektedir. Bu anlamlar da; metnin içerdiği anlamlar olmayıp, yorumcunun zihninde oluşan anlamlardır. Metin, yorumcunun zihninde var olan anlama işaret etmeyince, zihindeki anlama ilişkin işaretler ya da şifrelerin varlığı bu yöntemin özünü oluşturmaktadır.

Prof. Dr. Bekir TOPALOĞLU: Efendim çok teşekkür ediyoruz. Tebliğin müzakeresi Arş. Gör. Dr. Hasan Hüseyin BALLI on dakika içerisinde inşallah. Buyurun...

⁵⁰ Bkz. Türe, İskender, *Zülkarneyn Kur'an'da Uzaya Seyahati Anlatılan İnsan*, Timaş Yayınları, İstanbul 2004.